

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет/інститут історії політології і міжнародних відносин

Кафедра всесвітньої історії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія Середніх віків (V–XV ст.)

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма 032 «Історія та археологія» (історія)
Спеціальність 032 «Історія та археологія» (історія)
Галузь знань гуманітарні науки

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від “27” серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Історія Середніх віків
Викладач (-і)	Мирослав Михайлович Волощук
Контактний телефон викладача	+380342596103
E-mail викладача	myroslav.voloshchuk@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Лекційні, практичні, індивідуальні завдання. Самостійна робота у широкому вимірі персональних практик студента
Обсяг дисципліни	6 кредитів ЄКТС (180 годин)
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/developer/course/view/1935
Консультації	передбачаються
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Історія Середніх віків – одна з найфундаментальніших вузівських навчальних дисциплін, котра хронологічно охоплює V–XV ст. З інших НД, які пропонують студентам найрізноманітніші напрями розвитку всесвітньої історії, Середньовіччя чи не найскладніше, насичене хронологією, термінологією, власними назвами. Політична мапа Європи і світу цього часу – одна з найяскравіших, динамічно змінюється в силу династичної, військово-політичної, релігійної чи іншої кон'юнктури. Континенти за понад тисячолітню історію дізналися про десятки керівних династій, чимало систем світобачення і світосприйняття, зіткнення цілих цивілізацій. Звідси – особлива складність вивчення епохи. Складність у вивченні НД полягає ще й у тому, що на відміну від Античної епохи, чи Ранньомодерної доби, Середньовіччя репрезентоване старими, головню, умовно «мертвими» в повсякденному усному вжитку, мовами: вульгарною латинською, церковнослов'янською, середньогрецькою, німецькими чи франкськими діалектами, арабською, періодично гебрійською та ін. Специфіка пояснення такого кшталту строкатої історії завжди наштовхується на чималі перешкоди, які спробуємо спросити у даному конкретному випадку. Самих лише теоретичних знань, як часто є, не завжди виявляється достатньо. У цьому випадку варто володіти цілим арсеналом програмних та предметних компетентностей задля якісного і продуктивного засвоєння предмету та використання набутих вмінь і навичок у подальшому професійному розвитку.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Мета та цілі НД опираються на освітню програму першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за галуззю знань гуманітарні науки, спеціальності 032 «Історія та археологія» у Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника, навчальний план, робочу навчальну програму та програмові вимоги, що включають перелік основних тем, які обговорюватимуться на лекціях, готуватимуться студентами на практичних, або ж виконуватимуться як самостійна робота (конспект монографій, творчі виступи, есе, мультимедійні презентації тощо). Однак під час навчання тематика модуля може змінюватися залежно від напрямку розвитку викладання НД. Усестороннє опрацювання запропонованих тем має надати студентові не лише широку базу знань із даної НД, а й закріпити відповідні практичні навички, допомогти опанувати і застосувати загальні засади методології наукової та професійної педагогічної діяльності за обраною спеціальністю. Завдання: ознайомити студентів із історією Середніх віків V–XV ст.; навчити використовувати в професійній і соціальній діяльності набуті знання і вміння, порівнювати їх із досвідом вивчення української історії; виробити в студентів навички самостійних оцінок і власних суджень щодо розглянутих історичних проблем. Одним з головних завдань курсу є формування в молодого покоління суспільної свідомості, культури, моралі, самостійного творчого мислення, вироблення патріотичної орієнтації, прагнення до самореалізації. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:	

– володіти знаннями із предметної області майбутньої професії, необхідними для подальшої професійної роботи. Знати і розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історії, в цілому і середньовічної історії, зокрема, теоретичні основи правової та економічної наук, теоретичні і практичні основи навчання історії і суспільствознавчих предметів і ін.; орієнтуватися на їх сучасні досягнення.

– знати термінологію та наукову періодизацію предмету

– розуміти та інтерпретувати вивчений матеріал у вербальній і невербальній формах різного обсягу й складності, дотримуючись грамотності

– здійснювати аналіз, синтез ін., мати сформоване критичне мислення

– використовувати знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки для розв'язання конкретних завдань у своїй професійній діяльності.

– самостійно оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції у державі та світі, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, а також освітні проблеми, пропонувати способи їх розв'язання, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; формувати політичну культуру, ініціативу і підприємливість

– вести пошукову роботу з історії Середніх віків, а також здійснювати наукові і науково-педагогічні дослідження, методики викладання історії, історичного краєзнавства; застосовувати міждисциплінарний підхід.

– застосувати професійний і творчий потенціал як в інтересах українського суспільства (в освітній і соціальній сферах суспільного життя), так і для самореалізації особистості; розуміти проблематику ролі й місця людини в історичному процесі

– вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання на заняттях з історії Середніх віків компетенції, усвідомлювати призначення власної фахової діяльності, а також потреби систематично підвищувати професійну кваліфікацію через постійне самостійне навчання впродовж життя.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Результати навчання та компетентності розвиваються суміжно, в контексті виконання низки теоретичних і практичних завдань, передбачених програмовими вимогами НД. У процесі їхнього виконання студент вдосконалюватиме комунікативну, лінгвістичну, інформаційно-цифрову, соціальну у громадянську компетентності, виробить навик постійно вчитися, шукати нове і вдосконалюватися у вже відомому, виростатиме у власному соціокультурному просторі та, безперечно, володітиме широким спектром фахових, предметних компетентностей.

1. Робота з першоджерелом (належить до лінгвістичної, інформаційно-цифрової, загальнокультурної компетентності, у цілому – навчання вчитися).

Студент отримує фрагмент джерела на староболгарській (церковнослов'янській), латинській мовах доби Середньовіччя (оригінал або вже відчитана його версія – у випадку тексту на латині) задля типологізації, встановлення авторства та часу написання, вичленення незнайомої термінології (власні назви – імені, предикати, прізвиська осіб, географічні локоніми й хороніми, спеціальні поняття – уряди, адміністративну номенклатуру, етноніми тощо) та її пояснення, а також коментаря отриманого фрагмента джерела. Такий навик буде корисним у процесі формування навичок наукової роботи, ознайомлення із живою історією, проникнення в її найпотемніші глибини.

2. Реферований переклад статті з іноземної мови (лінгвістична, інформаційно-цифрова, загальнокультурна компетентність, навчання вчитися, а також низка фахово-предметних: наявність системи знань із предметної області майбутньої професії, наявність основних теорій та концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого та історіографічного аналізу зібраної інформації).

Студент отримує на переклад, із власної ініціативи запропонованої іноземної мови, наукову статтю або фрагмент монографії обсягом не більше 15 сторінок, які має перекласти близько до тексту в учнівському зошиті, здійснивши чіткий бібліографічний її опис та перекладені сторінки. Така форма роботи не тільки вдосконалює культуру спілкування (невербального) іноземною мовою, а й виховує у студентів знання в галузі зарубіжної історіографії, наукову етику ведення конспекту, здатність застосовувати сучасні методи і освітні технології (*online* переклади, новітні для цього гаджети тощо).

3. Опрацювання спеціалізованої музейної експозиції (належить до комунікативної, соціальної і громадянської, загальнокультурної компетентностей, у цілому – навчання вчитися).

Студент із цією метою самостійно відвідує музей, у якому присутні спеціалізовані тимчасові медієвістичні виставки або стаціонарні покази. Його завдання передбачає опрацювання та класифікацію цієї експозиції за характерними критеріями побаченого, наприклад: війна, побут і повсякдення, господарство і ремесла, світ релігійних уявлень і міфологія, освіта і наука, символи влади та ін. Прикінцевим варіантом підготовки є мультимедійна презентація та усний виступ. Такого роду робота важлива для частішого залучення дітей відвідувати музеї, вміння пояснити експозицію, дати чіткий розлогий, а головне, цікавий коментар до будь-якого артефакту, прививати висококультурні цінності, вміти логістично грамотно побудувати такі відвідини музею, знати головні тематичні музеї світу, Європи і України (свого краю).

4. Археологічний артефакт (належить до лінгвістичної, інформаційно-цифрової, компетентності, компетентності у природничих науках та технологіях, загальнокультурної та екологічної компетентностей, у цілому – навчання вчитися).

У цьому випадку студент має справу із живим свідком матеріальної минувшини – окремим археологічним артефактом (музейний експонат, приватна власність, підйомний матеріал під час польових досліджень, тощо). За допомогою інструментарію спеціальних історичних дисциплін та даних археології він має навчитися атрибутувати цей предмет дослідження, датувати, пов'язати із чітким колом осіб та пояснити його використання, зіставити і порівняти з іншими типологічно схожими артефактами, вміти встановити його вартість, відчитати на ньому напис, перекласти його та прокоментувати виконану роботу. Студент зможе відчутти «дух епохи», торкнутися своїми руками до «живої історії», а відтак ще більше полюбити її, коли матиме справу, хоча б час від часу, із такими елементами занять. Сучасні технології дадуть змогу студентові такого роду завдання проводити *online* (інклюзивна освіта), застосовувати новітні гаджети, застосунки і ін. Відвідини археологічних досліджень виховують розуміння важливості дбати про екологію краю, грамотного ведення такого роду студій.

5. Спеціалізована бібліографія (належить до циклу компетентностей за предметом, бо дає змогу студентові виробити систему знань основних теорій і концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого і історіографічного аналізу зібраної інформації. Сюди ж відносимо лінгвістичну компетентність, навчання вчитися, загально культурну компетентність).

З метою вироблення навички проведення наукових студій студент має навчитися грамотно складати бібліографічний опис видань на різну тематику. З цією метою пропонується компонування в окремому конспекті списку джерел кількістю до 50 позицій з довільно обраної студентом теми. При цьому бібліографія не обов'язково мусить бути лише українською мовою. Особливо корисним цей елемент роботи є при підготовці студентів до написання бакалаврських і дипломних проєктів, підготовки до регіональних та всеукраїнських олімпіад і конкурсів з історії, написання перших студентських наукових робіт, наприклад у «*Студентських історичних зошитах*», які від 2010 р. щороку виходять при кафедрі всесвітньої історії та Центрі медієвістичних студій.

6. Розробка медієвістичного туристичного маршруту (комунікативна компетентність, лінгвістична, громадянська, загальнокультурна компетентність, навчання вчитися та здорового способу життя, поєднана із низкою фахових).

Збір та обробка даних про перелік медієвістичних пам'яток тієї чи іншої частини нашого краю і держави мають допомогти студентові скласти мапу туристичного маршруту, чітко прописати логістику та кошторис витрати поїздки, рекламу, екскурсійну програму й дозвілля (тут присутні навички підприємницької діяльності, міждисциплінарні підходи до справи, здатність керувати групами людей та вміння себе поводити в колективі). Окреслений елемент має дозволити краще зрозуміти організацію і проведення пішохідних, велосипедних чи автобусних екскурсій, особливо пам'ятками, котрим властива середньовічна історія. Через участь у таких екскурсіях краще засвоюється навчальний матеріал, розвивається любов до рідного краю та його історії, загальнокультурні цінності, почуття патріотизму, свого статусу у суспільстві та вагомості власної професійної діяльності, а водночас застосування на практиці як теоретичних, так і практичних знань, вмінь, навичок, а також здатності до розуміння теоретичних і практичних засад економічної науки та підприємницької діяльності, основних особливостей сучасної світової та національної економіки, формування економічної грамотності і підприємливості.

7. Термінологічний диктант (належить до лінгвістичних, загальнокультурних компетентностей, але, насамперед, має стосунок до формування фахово-предметних).

Під час практичного заняття студент отримує комплекс середньовічних термінів, які має вміти розлого пояснити (чимало з них латинського, грецького, арабського, німецького та іншого

походження), датувати (використовуються компетентності спеціальних історичних дисциплін і міждисциплінарні підходи) та чітко пов'язати з конкретними історичними подіями (причинно-наслідкові зв'язки, наявність системи знань основних теорій і концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого та історіографічного аналізу зібраної інформації; вміння їх критично аналізувати, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості), назвавши джерело чи комплекс джерел, в яких вони згадуються. Понятійно-категоріальний апарат доби Середньовіччя – один із найбільш насичених, а відтак потребує ретельного засвоєння з метою подальшого використання у професійній діяльності.

8. Коментування історичної документальної і художньої кінопродукції (інформаційно-цифрова компетентність, навчання вчитися, загальнокультурна та низка фахових компетентностей)

Завдання студента передбачатиме складення фахового історичного коментаря до довільно обраного документального та художнього історичного фільму (чи його фрагменту) на тему вітчизняного чи європейського Середньовіччя, вичленення в сюжеті історичної правди і режисерського вимислу (із добіркою предметних компетентностей, утім міждисциплінарного характеру: здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчене, формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях; здатність порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей), локалізацію місцевості розгортання ключових подій, датування їх, встановлення головних героїв, окреслення побуту та повсякдення тощо. Елемент використання кіносюжетів – давно відомий, виправданий засіб з метою кращого засвоєння учнями знань.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

лекції	24
семінарські заняття / практичні / лабораторні	36
самостійна робота	120

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
3	032 Історія та археологія	2	нормативний

Тематика навчальної дисципліни

Тема	кількість год.		
	лекції	заняття	сам. роб.
Тема 1. Вступ до курсу історії Середніх віків	2		
Тема 2. Стародавні германці (на зламі двох ер)	2		
Тема 3. Візантійська імперія IV–IX ст.	2		
Тема 4. Християнська церква доби раннього Середньовіччя	2		
Тема 5. Хрестові походи XI–XIII ст.	2		
Тема 6. Франція XI–XIII ст.	2		
Тема 7. Німеччина, Італія та Римокатолицька церква X–XV ст.	2		
Тема 8. Країни Піренейського півострова XI–XV ст.	2		
Тема 9. Англія XI–XV ст.	2		
Тема 10. Дунайські монархії XI–XV ст.	2		
Тема 11. Історіографія історії Середніх віків	4		
Тема 12. Проблеми джерелознавства історії Середніх віків		4	
Тема 13. Суспільний лад франків за «Салічною Правдою» (« <i>Lex Salica</i> »)		4	
Тема 14. Процес феодалізації франкського суспільства у VII–IX ст. Велика феодальна вотчина		4	
Тема 15. Виникнення та розвиток західноєвропейського		2	

середньовічного міста			
Тема 16. Ремісничі цехи та їх розвиток у середньовічному місті		2	
Тема 17. Країни Піренейського півострова в середині VIII – середині XI ст.		2	
Тема 18. Німецькі землі IX–XI ст.		2	
Тема 19. Проблеми розвитку культури доби раннього Середньовіччя.		2	
Тема 20. Проблеми формування та функціонування станових монархій в Західній Європі (кінець XII – початку XIV ст.)		2	
Тема 21. Єретичні рухи в Західній Європі кінця XII–XIV ст		2	
Тема 22. Селянсько-плебейські рухи в Західній Європі XIV ст		2	
Тема 23. Проблеми міжнародних відносин доби пізнього Середньовіччя		2	
Тема 24. Система середньовічної вищої освіти. Університети		2	
Тема 25. Еволюція матеріальної та духовної культури західноєвропейської цивілізації (XIV–XV ст.)		2	
Тема 26. Підсумкове заняття		2	
Тема 27. Вестготське королівство на Піренейському півострові. <i>«Вестготська правда»</i> .			3
Тема 28. Вандало-Аланське королівство			2
Тема 29. Остготське королівство в Італії. Правління Теодоріха			2
Тема 30. Бургундське королівство. <i>«Бургундська правда»</i>			2
Тема 31. Лангобардське королівство в Італії. Едикт короля Ротарі			2
Тема 32. Англосаксонські королівства на Британських островах. Гептархія			3
Тема 33. Утворення та розвиток Аварського каганату. Із <i>«Історії»</i> Менандра			3
Тема 34. Утворення Франкської держави на чолі з Хлодвігом.			3
Тема 35. Франко-арабська боротьба у VIII–IX ст.			4
Тема 36. Зростання Франкської держави при Карлі Великому			4
Тема 37. Зовнішньополітичні відносини династії Каролінгів: із <i>«Хроніки»</i> Фредегара			4
Тема 38. Каролінзьке відродження			4
Тема 39. <i>«Правда»</i> короля Альфреда як історичне джерело			4
Тема 40. Місце Італії в зовнішній політиці німецьких імператорів та французьких королів			4
Тема 41. Політичний розвиток Італії у другій половині VIII–X ст.			4
Тема 42. Оттонове відродження			4
Тема 43. Астури-Леонське королівство			4
Тема 44. Каталонія: етапи розвитку			4
Тема 45. Наварра в системі християнських володінь Піренейського півострова			4
Тема 46. Королівство Арагон			4
Тема 47. Утворення Латинської імперії. Міжетнічні та міжрелігійні відносини на Балканах в XIII ст.			4
Тема 48. Епірський деспотат			4
Тема 49. Нікейська імперія			4
Тема 50. Трапезундська імперія			4
Тема 51. Війна Червоної і Білої Троянд			4

Тема 52. Держава Тевтонського Ордену в Пруссії			4
Тема 53. Велике князівство Литовське в кінці XIII–XIV ст. Гедиміновичі. Кревська унія			4
Тема 54. Кальмарська унія скандинавських країн			8
Тема 55. Італійський гуманізм і його соціальне коріння. Діяльність Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Джованні Бокаччо			4
Тема 56. Мистецтво Раннього Відродження (XIV–XV ст.). Джотто. Мазаччо. Донателло			4
Тема 57. Культура Італії. Образотворче мистецтво і математика у кінці XV ст. Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті			4
Тема 58. Повсякденне життя доби Середньовіччя			4
	ЗАГ:	24	36
			120
6. Система оцінювання навчальної дисципліни			
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Поточне оцінювання студентів відбувається за 100-бальною шкалою у випадку усних виступів на практичних заняттях із подальшим накопиченням балів для допуску до складання іспиту. Передбачене автоматичне виставлення екзамену за результатами роботи під час семестру. У такий спосіб оцінюються усі різновиди індивідуальної та самостійної роботи залежно від рівня складності завдань		
Умови допуску до підсумкового контролю	Допуск до підсумкового контролю передбачений за умов відсутності жодної заборгованості за лекційні і практичні заняття та наявності не менше 50 балів, зароблених у різний спосіб під час практичних, індивідуальних занять та самостійної роботи. Заборгованість ліквідується у часі консультативних годин викладача, відповідно до встановленого з ним графіка та форм відпрацювання, які носять індивідуальний для кожного студента характер		
Підсумковий контроль	Екзамен		
7. Політика навчальної дисципліни			
Письмові роботи: практикуються за результатами модульних блоків Академічна доброчесність: витримується у повному обсязі Відвідування занять – обов'язкове Неформальна освіта: передбачається у формі отримання самостійних завдань			
8. Рекомендована література			
1. Балух В. О. Візантиністика. Чернівці, 2006. 2. Господаренко О. В. Історія Візантії. Хрестоматія: навчально-методичний посібник / О. В. Господаренко, В. В. Кузовков. Миколаїв, 2014. 3. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. 4. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М. О. Рудь. Київ, 2005 5. Історія середніх віків / за ред. В. Балуха. Чернівці, 2007. Т. 1–2. 6. Крижановська О. О., Крижановський О. П. Історія середніх віків. Вступ до західноєвропейського середньовіччя. Київ, 2004. 7. Острогорський Г. Історія Візантії. Львів, 2002. 8. Хрестоматія з історії середніх віків / за ред. М. П. Граціанського і С. Д. Сказкіна. Київ, 1952. Т. 1–2. 9. Medium aevum / за ред. Л. Войтовича. Львів, 2010.			

Викладач _____